aanvankelijk de illegaliteit, hadden geen oog voor de problemen van de joden. De directe hulp die door slechts een handvol mensen aan de joden werd verleend, stak schril af tegen de actieve medewerking die bijvoorbeeld een groot aantal politiemensen en ambtenaren verleenden aan de jodenvervolging.
Het overgrote deel van het boek bestaat uit een chronologische reeks overdrukken van krantenpagina's die Kopuits stelling moeten adstrueren. Telkens plaatst hij een pagina uit het *Algemeen Handelsblad* of uit de *Alkmaarsche Courant*, respectievelijk een landelijk en een regionaal dagblad 'dat niet beter of slechter was dan andere kranten', tegenover een pagina uit een nummer van *Het Joodsche Weekblad* dat ongeveer gelijktijdig verscheen. Terwijl in de kolommen van het weekblad van de Joodse Raad de ondergang van het Nederlandse jodendom zich al snel aftekent, 'bewijzen' de dagbladen dat het leven in niet-joods Nederland gewoon doorging. Het contrast zou moeten treffen met de kracht van een mokerslag.

Toch moet ik bekennen dat ik bij het lezen van dit boek op een gegeven moment wat wrevelig werd, niet door de enkele detailfout of door de soms boude beweringen van de auteur, maar omdat het 'beeldbetoog' mij enigszins demagogisch voorkwam. Want wat bewijst Kopuit werkelijk door de voorpagina van *Het Joodsche Weekblad* te vergelijken met de sportpagina van het *Algemeen Handelsblad*, waarin verslag wordt gedaan van 'Een Elfstedentocht zonder weerga' (verboden voor joden) of met een advertentiepagina waarin Mina Bakgraag uitlegt hoe zij zonder boter, melk en eieren, maar mét gebruik van 'Roer-Om' een heerlijk luchtige cake bakt. Het bewijst slechts dat hij twee ongelijksoortige publikaties met elkaar vergelijkt.
Ik weet niet of het voor of tegen mij spreekt dat dit boek mij maar een enkele keer echt heeft kunnen roeren. Terwijl het *Algemeen Handelsblad* op 22 januari 1942 adverteerde voor de dolle klucht 'Kiki' met Johan Kaart, verschenen een dag later in *Het Joodsche Weekblad* aankondigingen van de reprise van de muzikale Nelson-show met Henriëtte Davids en Silvain Poons en van de Willy Rosenrevue 'Carnaval!!' (toegang alleen voor joods publiek). Is niet het echt tragische dat ook de Nederlandse joden probeerden, moesten proberen tegen de verdrukking in het gewone leven zijn gang te laten gaan? Maar maak dat je leerlingen maar eens duidelijk.
Jan Ramakers

PROEFSCHRIFT

Leo Lucassen, *En men noemde hen zigeuners... De geschiedenis van Kaldarasch, Ursari, Lowara en Sinti in Nederland (1750-1944)* (Stichting Beheer IISG/SDU Uitgeverij, Amsterdam/'s-Gravenhage 1990) 414 blz.

De geschiedenis van (al dan niet etnische) minderheden neemt in de regel in het onderwijs geen prominente plaats in. Ongetwijfeld vallen in een les wel eens de termen Hugenoten en Marranen en de tragische moderne geschiedenis van de joden blijft natuurlijk ook niet onbesproken. Maar toch ... meestal blijft het daarbij. En dat is jammer. Want niet alleen levert de geschiedenis van minderheden een grote hoeveelheid stof voor boeiende, spannende verhalen vol kleurrijke details. Zij stelt ons ook in staat meer generaliserende conclusies te trekken over onze eigen multiculturele samenleving. Voor beide beweringen levert Lucassen in dit proefschrift over de geschiedenis van de zigeuners in Nederland het bewijs.
Het belangrijkste thema van deze studie is het proces van etikettering en stigmatisering van rondtrekkende groepen door de overheid in de periode 1750-1944. Welke ideeën leefden er bij verschillende autoriteiten over 'zigeuners'? Wie hebben zij in de loop van de tijd als zigeuners bestempeld? Aan welke voorwaarden moesten groepen voldoen om voor het negatieve stigma 'zigeuner' in aanmerking te komen? Welke gevolgen hadden etikettering en stigmatisering voor het toelatings- en uitzettingsbeleid?
Een van Lucassens belangrijkste conclusies luidt dat het beeld van 'de zigeuner' voor een groot deel door de overheid werd geconstrueerd. Het werd niet door de werkelijkheid gecorrigeerd omdat beleidsmakers zelden met zigeuners zelf in aanraking kwamen. Door het repressieve overheidsoptreden werden de negatieve opvattingen over zigeuners 'als vanzelf' gelegitimeerd. Daarnaast biedt dit boek informatie over herkomst, uiterlijk, levenswijze, beroepsuitoefening en samenstelling van een viertal groepen rondtrekkende ketellappers, beren- en beestenleiders en paardenhandelaren, die als zigeuners werden gestigmatiseerd.

Met name deze informatie in de wat anekdotische sfeer zal leerlingen wel aanspreken, temeer omdat het boek goed geschreven is. Maar omdat aan deze studie ook een pittige theoretische exercitie ten grondslag ligt, valt te vrezen dat leerlingen er toch wat moeilijk mee uit de voeten zullen kunnen. Ik kan het boek echter aan iedere docent van harte aanbevelen. In combinatie met wat 'eenvoudiger' literatuur (ik denk bijvoorbeeld aan de uitgave *Vreemd gespuis* uit 1987) moet het voldoende inspiratie leveren voor een paar boeiende en uiterst zinvolle lessen over de geschiedenis van minderheden in Nederland.
Jan Ramakers

klasio
nummer 2/91
pagina's 42 en 43